

LITTERATUR

UR C. D. AF WIRSÉNS PAPPER — EN OTRYCKT POLITISK
DIKT OCH ETT PAR BREV FRÅN VITALIS NORSTRÖM.

Bland dem som med djup grämelse åsågo Norges utbrott ur unionen 1905 var skalden C. D. af Wirsén. Det blir mig en perpetuell sorg, sade han en gång, och han betraktade det som en svaghet att Sverige gått med på skilsmässan. Kanske hade han ändrat uppfattning, ifall han kunnat leva till våra dagar.

Året efter denna storpolitiska händelse sökte som bekant den liberale statsministern Karl Staaff att — efter E. G. Boströms misslyckande 1904 och 1905 med uppgiften — genomföra allmän, lika och direkt rösträtt, men förslaget föll på Första Kammarens motstånd. I samband med dessa tvenne fakta har man att se efterföljande lilla diktkoncept, som funnits bland skaldens papper och som förmodligen varken blivit renskrivet eller tryckt. Där finnas t. o. m. varianter och ändringar, som jag likväl ej medtager, endast den text som blivit den åtminstone provisoriskt slutgiltiga. Dikten måste vara skriven 1906, sannolikt i början på året, och är nog en av de sista Wirséns överhuvud författat. Han dog visserligen först 1912, men under senare åren var hans lyra nästan förstummad. Rubriken »Gamla Sverige lever än» betyder att under de radikala tidsrörelsernas lösa skum lever folkets verkliga Sverige, vars anda vore en helt annan.

Här dikten; jag behåller handskriftens stavning.

Förspildt i fjol blef ögonblicket
att häfda Sveriges skändligt kränkta rätt,
och därför nästan vacklar samhällsskicket,
och därför väsnas frihetsyrans ätt.
Ack, ingen utsträckt rösträtt hjälper,
när statens viljor sakna kraft
men under frihets skylt blott stjalper
den trygga ordning som vi haft.

Och dock var folket än i våra bygder
i fjol beredt att offra lif och blod,
ty det bevarar fädrens dygder
och det har kvar sitt gamla mod.
Ack, tro på folket, icke på den liga
som lösen tar från »folkets hus»!
Blott då kan Sveriges ära stiga
förnyad upp ur splitets brus.

Som under aska lågan glöder,
 så *gamla Sverige* oskadt bor
 inunder slagg som stunden föder,
 och än på Gud, på lag och plikt det tror;
 Ännu en malmfast grund det bjuder
 åt folkfrihet, som sansad är,
 för vårt försvar dess kärlek sjuder,
 och ingen feg har rösträtt där.

Dessa strofer hade diktaren först helt enkelt undertecknat med orden »Svensk skald», liksom skulle de endast vara en röst ur folkdjuvet. Men orden äro överstrukna i handskriften, och han har i stället ditsatt, icke sitt fulla namn utan sin signatur C. D. W. Förmodligen har han ämnat att publicera dem, men jag vet inte att han gjort det. I tidningen Vårt Land har jag förgäves sökt dem, och den officiella Posttidningen kunde ej komma i fråga för dylikt.

Nu efteråt kunna de framtagas som ett historiskt dokument, be-lysan- de en viss historisk situation. Litterärt höra de ju ej till skal- dens betydande saker, men de äro utformade med den energi han rådde över — icke minst slutraden.

I min uppsats i Svensk Tidskrift, årg. 1938, häfte 1, om Vitalis Norströms brev till Svenska Akademiens sekreterare förmodade jag, att några andra brev än dem jag då framdrog knappast skulle finnas. Jag har dock sedan hittat ännu ett par stycken. Det ena är dagtecknat Berget vid Alingsås den 23 mars 1907, då Norström just förberedde sitt inträdestal i akademien med minnesteckningen av sin företrädare, den lundensiske litteraturhistorikern professor Gustaf Ljunggren. Ur detta brev kunna följande rader ha sitt intresse:

Vid mitt sysslande med Ljunggren tillämpar jag en grundsats, hvilken jag alltid funnit mig väl af att använda så långt möjligt i allt umgänge: att vädja till andras starka, ej till deras svaga sidor. Jag vill med andra ord alltid tala med människor i ämnen, som *de* begripa bäst. Därför kommer jag att mer uppehålla mig vid vad L. såsom litteraturhistoriker är än såsom filosof. Därpå kan *han* blott vinna hur det sedan går med mig. I *ett* afseende kommer jag då alltid själf att vinna: jag får lära en del.

När Norström talar om Ljunggren som filosof får man ju tänka på honom som estetiker, som odlare av gammal begreppsestetik; »de estetiska systemen», som Ljunggren framställt efter de stora tyska tänkarna, tillhörde en filosofisk disciplin. På den sidan av hans verksamhet gav sig Norström alltså inte in, och det är svårt att säga, vad han egentligen skulle haft att göra där, såframt han inte ville granska t. ex. Ljunggrens anmärkningar mot estetikern Vischers panteism.

Det andra av de brev jag nu skall tala om är dagtecknat Göteborg den 8 februari 1911, alltså senare än det senaste jag nämnde i min

Litteratur

förra uppsats (genom skriv- eller tryckfel kom det där att sättas till 1913 i stället för 1910). Trots sin tidigare uppgift att han icke ville författa någon minnesteckning över filosofen Benjamin Höijer utan över Boström, har han tydligen icke blott erhållit en förnyad anmodan att teckna Höijer utan har gått in på det. Hans kritiska inställning mot Boström — se min förra artikel — har kanske bidragit till att akademiens boströmianer, Wirsén och möjligen andra, inte ville låta honom gå löst på deras mästare utan hellre på Höijer, hos vilken de ej voro så engagerade. Dock, detta är blott min gissning. Jag meddelar nu själva brevet i utdrag:

Herr Doktor!

Uppdraget att författa en minnesteckning öfver Höijer känner jag som en verklig heder, liksom det i sig förefaller mig ganska lockande att försöka mig på en sådan uppgift. Emellertid blir detta år upptaget av mina ordinarie åligganden jämte Olaus Petriföreläsningarna i Uppsala, som ändtligen skulle gå af stapeln i oktober. De ha blifvit framflyttade ett par gånger, och på dem vill jag nedlägga hela min kraft. Men i januari 1912 vill jag ta itu med Höijer, om jag får dröja så länge. Dock är jag bekymrad för hur en pröfning af hans filosofiska betydelse kan komma att utfalla. Ty en *enbart* svensk och nationell måttstock får dock inte anläggas på en filosofisk tänkare. Panegyriker äro inte min sak, och skall jag kunna sätta honom där, hvarest Nyblæus och Bygdén gifvit honom plats, måste han stå sig för en objektiv granskning ur allmänt historisk synpunkt. Inte så att jag ämnar fråga, om han faktiskt spelat någon större roll i filosofiens historia, ty det vore en dumhet nära nog. Men jag ämnar ställa frågan så: ha hans tankar den räckvidd och bärkraft, som skulle tillförsäkra honom en plats i filosofiens allmänna historia, om han varit fransman, engelsman eller tysk? Och för svaret på den frågan är jag en smula rädd.

Vidare ville jag gärna kunna komplettera eller beriktiga Nyblæus och Bygdén på någon eller några punkter för att ge min bok *raison d'être*. Alltså: mitt löfte kan blott ges under en viss reservation för att planen kan gå »in die Brüche», när jag skall till att utföra den!

Naturligtvis vill jag, likmätigt min natur, skriva *koncentreradt*. Jag tycker att uppgiften borde kunna lösas på 7 à 8 tryckark?

Hvad jag är mest rädd för att inte gå i land med är Höijers ganska djupt i specialiteter ingående skönhets- och konstlära. Men hans ställning som estetiskt smakråd och præceptor i de unga *litterära* kretsarna — redan så tidigt som 1790 — var mycket inflytelserik och är särdeles beaktansvärd. Den kan jag inte underlåta att gå närmare in på.

Jag blir tacksam för goda råd.

Här avbryter jag Norströms brev, som i fortsättningen bara meddelar, att en italiensk professor vill skicka en mängd av sina avhandlingar till »akademiens bibliotek» — vari Norström ser ett frieri till det litterära Nobelpriset. Denna del av brevet saknar allmänt intresse.

Minnesteckningen över Höijer kom ju aldrig till stånd, antingen det berodde på de betänkligheter Norström anför i brevet till akademiens sekreterare, eller på andra, tillfälliga hinder. Den lika litet som den han en gång tänkt sig över Boström.

Fredrik Vetterlund.

REPLIK ANGÅENDE MORALEN

Man bör inte svara på recensioner men på frågor, och jag är förtvivlad att först i dag, under ett tillfälligt besök i Uppsala, ha upptäckt att docenten Martin Fries i årets fjärde häfte av Svensk Tidskrift har riktat två frågor till mig vad i all världen jag då menar med något som står i en av mig i fjol utgiven liten bok med titeln *Den främmande passageraren, resonemang om moralen*. För att sätta mig in i ämnet har jag i Akademiska Bokhandeln inköpt ett exemplar av boken och är därmed rustad, hoppas jag, att äta mig tolkarens uppgift.

»Får jag fråga förf.», skriver d:r Fries, »om en kommunistisk fanatiker tog sig för att nedskjuta Hitler och detta mord av kommunisten stämplades såsom en högst rättfärdig gärning men av nazisten såsom någonting i högst (*sic*) grad orätt, menar förf., att båda ha ett gemensamt rättsbegrepp men olika begrepp om handlingens innebörd?» Denna fråga kan jag tyvärr inte svara på, ty jag vet inte vad d:r Fries menar med »handlingens innebörd». Själv har jag vad jag kan se inte använt någon så dimmig term. På det av d:r F. åsyftade — och av honom felrefererade — stället (s. 54 i boken) har jag endast velat säga vad som helt konkret kan uttryckas så att om den ena personen moraliskt dömer Hitler och den andra moraliskt frikänner honom så *behöver* detta inte bero på att de har olika *rättsbegrepp*, utan det kan helt enkelt bero därpå att den ene har hämtat sina *kunskaper* om Hitlers handlingar ur Svenska Dagbladet och den andre ur Ny Dag. Är det klart?

Den andra frågan är följande. Jag har sagt att endast i negativ form (»Du skall icke!») kan moralbudet formuleras allmängiltigt. »Men vill förf. säga mig», skriver nu d:r Fries, »vilken *mening* erhåller en abstrakt form, om den ej har ett innehåll?» Jo, den kan erhålla många meningar, t. ex. denna: »Skriv inte några på missförstånd baserade recensioner av andras böcker om du inte medger andra rätt att skriva på missförstånd baserade recensioner av dina egna böcker!»

Jag hittar inte fler frågor i d:r Fries' recension, men däremot flera missförstånd. Några stycken av dem tycker jag att d:r F. framför med nästan väl stor aplomb, men det kan kanske vara en smaksak. Han anser t. ex. att jag »gått in för» (skall nu denna från idrottsreportagen hämtade term inflyttas bland Uppsalafilosofiens uttryckssätt?) en absurd tankegång då jag menar att människans rörelseapparat dels står i det organiska, vegetativa livets tjänst och dels i viss mån icke gör det. D:r Fries' utredning om varför denna tanke är absurd har jag inte förstått. Kanske beror det på att han inte har förstått mig.

»Förf. tycks tro», säger d:r Fries vidare, »att man kan renodla begreppet rätt från allt innehåll, så att det endast återstår *formen* rätt. Men vad är en ren form utan innehåll? Ett blott ord.» Javisst! Det är ju det jag säger hela boken igenom. Om d:r F. är av samma mening så är vi ju ense om saken och behöver inte gräla på varandra. Jag förstår inte varför d:r Fries mot mina uttryckliga ord nödvändigt skall ha mig till metafysiker. Min bok går ut på att försöka definiera det av d:r Fries omtalade, mycket använda och mycket ansedda »blotta ordet».

»Jag slutar granskningen av förf:s skrift», säger d:r Fries, »med att anföra en häpnadsväckande tankegång», i vilken jag nämligen skulle ha åstadkommit ett horns slut genom att i en slutsatskedja använda ordet rätt ena gången i betydelsen rättvisa, andra gången i betydelsen riktighet, sanning.

Litteratur

Nåja, låt gå. D:r Fries — eller den som först påpekade saken i en tidning — har kanske rätt. Visserligen kunde jag rädda logiken genom att i den av recensenten citerade satsen utbyta ordet »rätt» mot orden »rätt att säga», och det är naturligtvis — välvillige recensent! — så jag har menat, men utslaget kort ligger, och jag har uttryckt mig i det fallet på ett sätt som kan kritiseras.

Uppsala den 8 juni 1938.

Olle Holmberg.
